

Bohuslav Brouk
O lidském jednání

Volvox Globator

Bohuslav Brouk
O lidském jednání

Kniha vyšla s laskavým přispěním Vladimíra Brouka
a Ivany Bilej Broukové

© Bohuslav Brouk a dědicové, 2024
© Volvox Globator, 2024
Editor © Viktor Debnár, 2024

ISBN 978-80-7511-794-6
ISBN 978-80-7511-795-3 (epub)
ISBN 978-80-7511-796-0 (pdf)

OBSAH

Místo úvodu	7
--------------------	---

O lidském jednání

1. Ústrojná nutnost, omezenost a usměrňenost volní aktivity	10
2. Determinace volní aktivity prostředím	13
3. Konkrétní determinace (přihled k individuu a času)	28
4. Momentální situace jedincova	35
5. Momentální dispozice jedincova	54
6. Problematika lidského jednání	76

Dodatky

Obrazová příloha	92
Ediční poznámka	95

Místo úvodu

Myslím, že Anglosasové jsou ještě větší mistři v prznění života než kremelští vládcové. Moskva, Praha, Londýn, New York, Melbourne, Capetown – města bez rue de la gaieté, a co ještě horšího: města bez espritu a ducha vůbec. Musím se Vám přiznat, že je mi doopravdy stydno, čtu-li politické žvásty „západních“ veličin. Ovšem na druhé straně musím přiznat, že jsem těmto žvástům také hodně zavázán vděkem. Když jsem četl, že Dulles v Berlíně říkal Molotovovi, že demokracie není to, o čem mluví Molotov, nýbrž to, co lidstvu vězí v srdcích již dva tisíce let, dohrálo mne to tou měrou, že jsem se vzpamatoval ze svého oblomovství a počal jsem studovat poctivě pojem svobody a demokracie. Bude tomu pomalu rok, co jsem se pustil do díla. Vážně, poctivě, neemigrantsky a nepoliticky. Potíže jsou mnohé, ale jakž takž překonatelné. Nedostatek literatury je nejzávažnější. Mám sice k dispozici univerzitní knihovnu, ale není valná. Ovšem je tu zase ta výhoda, že si o knížku nemusím žádat a mohu se volně prohrabovat ve všech regálech. Vzal jsem věc od samého gruntu a topím se právě ve středověké literatuře o svobodném rozhodování, které v novověké literatuře bylo nejapně nazváno svobodou vůle. Pracuji každý večer a celé víkendy. Ba musím se přiznat, často i v mém zaměstnání chlebařském. Tak vlastně po šesti letech jsem navázal opět na svou původní profesi a dostal jsem se k tomu, co jsem pro

pohnuté poměry doma stále odkládal: k napsání své habilitační práce. Rozdíl je jenom v tom, že doma bych byl tuto práci psal pro akademický senát, kdežto tady ji píše pro šuplík, s jehož obsahem si za deset let vytře nějaký mongolský dělník své žluté tváře.¹

1 Z dopisu Bohuslava Brouka Hubertu Ripkovi (26. října 1954, East Malvern, Victoria, [Austrálie]) in BROUK, Bohuslav. *Žde trapno existovat*. Ed. Viktor A. Debnár. Brno: Host, 2008, s. 257n.

O lidském jednání

1. Ústrojná nutnost, omezenost a usměrňenost volní aktivity

Co je svoboda? Tato otázka je předmětem našeho zkoumání,² a proto čtenář nemůže očekávat, že by snad byla zodpovězena úvodem. Předem lze toliko říci, že pojem svobody se víže k našemu jednání a vzhledem k tomu je třeba, abychom nejdříve přihlédlí k lidské aktivitě a zevrubněji o ní pojednali. Lidským jednáním máme normálně na mysli naši volní aktivitu, avšak ta je jen částí lidské činnosti. Pojímáme-li naši aktivitu co nejširěji jako veškerou fyzickou, fyziologickou a duševní činnost lidského organismu, lze ji obecně dělit na *volní* a *samovolnou*. Jak známo, růst, zažívání, pocení, srdeční činnost anebo snění jsou pochody, probíhající zcela nezávisle na naší vůli. Hranice mezi volní a samovolnou činností nejsou však vždy ostré, jelikož mnohé činnosti můžeme ovládat alespoň částečně. Tak na příklad můžeme ovládat jistou měrou své dýchání, to je regulovat intenzitu svého dechu, nebo dokonce dech na chvíli zcela zadržet, potlačovati po jistou dobu své exkreční potřeby, tlumiti svou iritabilitu atd. Leč i takové případy jen dosvědčují, že naše volní činnost, námi vědomě navozená a kontrolovaná aktivita, je v zásadě limitována našim

2 Brouk odkazuje na svůj rozsáhlý filozofický spis *O šalbě svobody a filosofie: Pojem svobody v dějinách lidského myšlení a jeho patřičný význam* (rkp., Melbourne a London, 1954–1958), jehož první kapitulu představuje přítomný svazek; více viz ediční poznámka.

ustrojením, které působnosti naší vůle vyhrazuje toliko omezenou oblast působnosti v celkové naší aktivitě. Takto omezená volní aktivita je pak dále omezena naším ustrojením i v tom smyslu, že vzhledem ke svému ustrojení není člověk tvorem všemohoucím neboli že volní akce, které člověk je s to navoditi, jsou limitovány omezenými schopnostmi našeho organismu. Nemůžeme otočiti hlavou kolem dokola, nemůžeme protáhnouti svůj krk na několik metrů a naše ustrojení nám též znemožňuje, abychom létali jako ptáci, abychom se mohli procházet po stropě, abychom seděli v ohni, abychom viděli potmě, abychom běhali stokilometrovou rychlostí, abychom přemýšleli o několika námětech současně anebo abychom si zapamatovali vše, co bychom si přáli. Krátce řečeno, naše volní působnost je citelně omezena nejen tím, že jen některé z našich akcí podléhají naší kontrole, naší vůli, nýbrž i tím, že naše akční možnosti vůbec jsou značně limitované.

Výše zmíněná omezení jsou zřejmě jen *negativní determinací* naší volní aktivity, avšak naše volní činnost je determinována svébytností našeho ustrojení i *pozitivně*. Především jsme svou přirozeností odsouzeni k ustavičné volní aktivitě. Ve své volní činnosti nemůžeme nikdy ustati vyjma spánku. I kdyby člověk neměl žádných úkolů, musil by se rozhodovati, něco chtít neboli něco volně dělati, poněvadž právě tak jako není člověku dáno, aby nedýchal, není mu ani dáno, aby se za bdění zřekl jakékoliv volní aktivity, ať již tělesné

nebo duševní. Jinými slovy řečeno, člověk je nucen již svým ustrojením některak se zabavovati, a tak i pouhá zábava, pouhé vyplňování času nějakou volní činností je pro něho zásadně nutností. Leč naše ustrojení nás nedeterminuje jen k volní činnosti jakožto pouhému využívání našich volních schopností, nýbrž zároveň i ke specifické volní aktivitě, a to neopomenutelnými primárními životními potřebami. Žijeme-li, musíme jísti, píti, vykonávat exkreční potřeby, spáti, respektive odpočívati, sexuálně se ukájeti a pečovati o ochranu svého života a svého zdraví. Všechny tyto neopomenutelné životní potřeby pospolu s pouhou *potřebou zabavovací*, která je taktéž nepotlačitelnou nutností, nejsou ovšem v žádném životním prostředí ukojitelný přímo, a tak vyvolávají zvláště u civilizovaného člověka nesmírnou řadu dalších, druhotných potřeb, nutících nás k nejrozumnějším pracovním úkolům. Musíme-li jísti, musíme si též svou potravu některak opatřiti, sesbírati, uloviti, vypěstovati, respektive ve společnosti s dělbou práce odpracovati, a tak je to podobně i s ukájením ostatních našich neopominutelných potřeb. Kromě toho pak i samo ukájení našich primárních životních potřeb může rozmnožovat naše úkoly, a to svými důsledky jako v případě sexuálního ukájení, vedoucího k rozplodování, ke zrození nových jedinců, kteří si vyžadují naší péče a ochrany.

2. Determinace volní aktivity prostředím

Ježto i pouhé zabavování je životní nutností, můžeme říci, že veškerá naše volní aktivita je ve svých základních rysech předurčena našim ustrojením. Jakým způsobem však ukáží člověk své *primární potřeby*, vnučené mu jeho ustrojením, a jaké druhotné potřeby mu vznikají z těchto primárních potřeb, závisí na spoustě dalších determinačních činitelů, a především na specifickém prostředí, ve kterém člověk žije. Každé životní prostředí je utvářeno jednak přírodně, jednak lidskou společností. Pokud jde o vlivy *přírodního prostředí* na naši biologicky usměrněnou volní aktivitu, není o příklady nouze. Žijeme-li ve studených krajích, musíme se živiti vydatněji než třeba v tropech, v nichž bychom těžkou stravu vůbec nesnášeli, jsme-li obyvateli vnitrozemských krajů, nemohou tvořiti hlavní součást naší potravy alespoň obecně, i přes dnešní dopravní vymoženosti, mořské ryby a různí mořští živočichové jako u obyvatelů přímoří, ve věčně zelených zemích nepotřebujeme kožichů, beranic a rukavic, které jsou nezbytnou ochranou našeho těla v sněžných končinách, žijeme-li v rovinách, nemůžeme se zřejmě oddávat mnohým zábavám a radovánkám jako horalé, a žijeme-li ve stepní zemi, nemůžeme se živiti dřevorubectvím jako lidé žijící v lesnatých krajinách. K ještě bližší determinaci naší volní aktivity dochází však na základě našeho společenského soužití vzhledem k *našemu sociálnímu prostředí*, jehož vlivy jsou nespočetné.

Zvláště ve výše organizované společnosti přísluší totiž každý člověk k celé řadě *sociálních skupin* a každá z nich vymezuje v jistém směru a míře jeho aktivitu. Nezapomínejme přece, že člověk jako tvor společenský nepřísluší jen k jistému kulturnímu národnímu a politickému celku (na příklad evropské civilizace, francouzské národnosti a švýcarského státního občanství), nýbrž i k jisté společenské třídě (dělník, maloměšťák, buržoa), k jisté sídelní skupině (vesničan, velkoměstský člověk), pracovní skupině (horník, zemědělec, tovární dělník, úředník, obchodní zaměstnanec atd.) jakož i k jisté skupině ideologické (demokrat, fašista, komunista, římský katolík, protestant atd.). Dejme tomu, životní styl Francouze je již typicky utvářen jeho národností a životem ve francouzském státě neboli kterýkoliv Francouz je svým francouzským životním prostředím nucen žít zcela jinak než třeba Anglosasové. Leč blíže je zase aktivita každého Francouze determinována jeho příslušností k dalším společenským skupinám, ve které lze francouzský národ rozčlenit. Francouzský dělník je zajisté nucen jednati, žít jinak než francouzský boháč a francouzský zemědělský dělník je zase nucen žít jinak než francouzský tovární dělník, žijící v průmyslovém městě. Konkrétně řečeno, francouzský zemědělský dělník nemůže bydliti jako francouzský bankéř, nemůže pracovati po celý rok ve stejnou denní dobu jako francouzský tovární dělník, obchodní zaměstnanec nebo úředník, nemůže se oddávati zábavám, jaké jsou popřány městským obyvatelům, a je-li nábožen-

sky založen, bude se jistě jeho aktivita značně lišiti od činnosti zemědělského dělníka anarchistického nebo komunistického smýšlení. Dále pak život francouzského zemědělského dělníka bude ještě blíže determinován i podle toho, je-li stavu svobodného nebo manželského, neboť taktéž vzhledem k rodinnému zřízení je život lidstva vůbec značně diferencován.

Ovšem mimo společenského roztržení je lidstvo roztrženo i ve *skupiny biologické* podle své rasy, věku a pohlaví a ani příslušnost k těmto skupinám není pochopitelně bez hlubokého ohlasu na veškerou naši volní činnost. Vždyť na příklad i samým věkem se citelně mění naše základní biologické potřeby, jakož i naše tělesné a duševní schopnosti, takže již z čistě biologického hlediska se musí nutně odlišovat volní aktivita dospělého člověka od aktivity dítěte nebo přestárlého člověka. Děti a přestárlí lidé mají značně omezené pracovní schopnosti, jejich sexuální potřeby se omezují na pouhou sublimaci a taktéž ve svém stravování, odpočívání a zabavování vykazují jiné žádosti než lidé dospělí v plné síle života. Na druhé straně je však i život věkových skupin značně determinován společností. V kultivovaných zemích je zajisté značnější rozdíl mezi dětskou stravou a stravou pro dospělé než v zemích zaostalých, sociálně vyspělé země poskytují zavčas starým lidem odpočinek, kdežto v zemích nepatrné sociální péče jsou povětšinou starci i stařeny nuceni pracovat až do svého skonu a na druhé straně jsou v takovýchto zemích naháněny do práce i děti,

kteřé ve vyspělejších společnostech jsou od práce zákonem chráněny. Ještě značnější vliv společnosti lze však pozorovat na sexuální diferenciaci života. Rozdílný způsob života, k němuž jsou muži a ženy nuceni, je z největší části jen a jen dílem společnosti. Jestliže v komunistických státech nejsou vyloučeny ženy zásadně ze žádné práce, je v kapitalistických státech ještě stále mnoho a mnoho pracovních oborů vyhrazených toliko mužům, ať již ve vlastním zájmu žen nebo z dávných předsudků, pro které jsou ženy v mohamedánských zemích dokonce odsouzeny výhradně k domácím pracím a vyloučeny úplně z jakékoliv aktivity na veřejnosti. Pokud pak jde o rasové životní rozdíly, zdá se, že tyto rozdíly jsou zapříčiněny z valné části sociálně a že až na některé výjimečné rysy, jako na příklad přizpůsobenost jistému klimatu apod., nejde o biologickou podmíněnost odlišného chování příslušníků různých ras. Vstupují-li třeba u Arabů do manželského stavu skoro úplné děti, nelze v tom spatřovat přece důsledek jejich časného pohlavního dospění a snad i kromobyčejně mohutného pohlavního pudu, jak se obvykle má za to, nýbrž jen důsledek odlišných mravů v jejich společnosti. To vše jsou také důvody, proč pojednáváme o biologických skupinách teprve po vytčení zevních, a zejména sociálních determinacních činitelů naší aktivity, a nikoliv předem, v rámci vnitřní, biologické determinace naší aktivity.

Na složitém zapojení člověka do lidské společnosti jasně vidíme, jak značně je člověku determinováno

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***O lidském jednání.***

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.